

A FRAKNÓI VÁR KÜLÖNLEGES KINCSEI

Koronázási zászlók a 17. századból

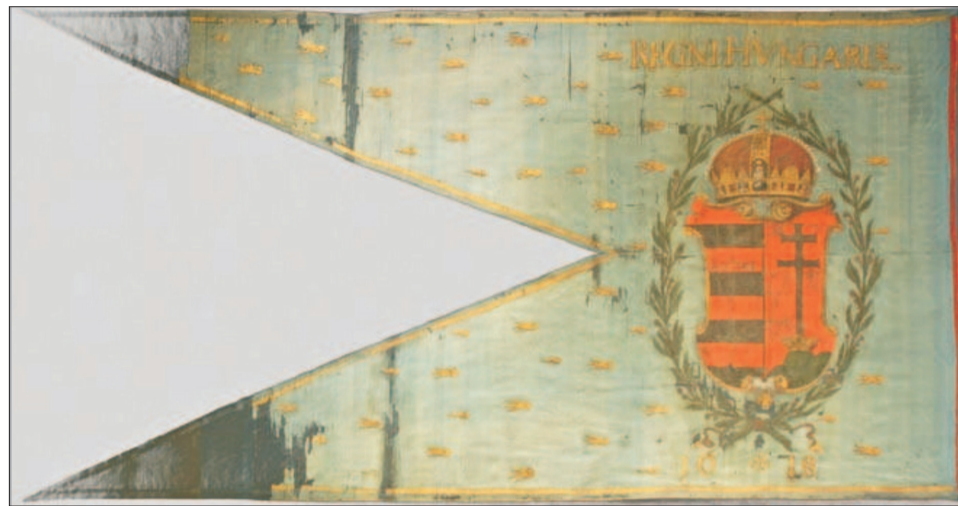
A zászlótudomány világnapja (október 1.) alkalmából mai Történelmünk rovatunkban zászlókkal foglalkozunk. Pálffy Géza történész A fraknói vár különleges kincsei. Koronázási zászlók a 17. századból című tanulmányát közöljük a Várak, Kastélyok, Templomok című pécsi történelmi és örökségturisztikai folyóirat 2014-es évkönyvéből.

Az Esterházy család fraknói vára (németül Forchtenstein, Ausztria, Burgenland tartomány) – számos fegyver, csodálatos ezüstdarab és főúri portré mellett – eddig alig ismert különleges kincseket is őriz. A magyar királyok koronázási ceremónián használt legkorábbi országzászlók itt maradtak fenn, mégpedig a 17. századból. Az alábbi írás e páratlan műkincsek keletkezésének és a koronázási országzászlók történetének ered nyomába.

Szent István birodalma

A késő középkorban a Magyar Királyság Európában olyan jelentős középhatalomnak számított, amelynek trónjáért Európa legelőkelőbb dinasztiái versengtek: az Anjouk, a Luxemburgiak, a Habsburgok és a Jagellók. Területe közel 320 ezer négyzetkilométer volt, azaz alig kisebb a mai Németországnál. Jelentőségét több tényező még tovább növelte. Egyrészt közös uralkodóknak köszönhetően 1102-től Magyar- és Horvátország egészen 1918-ig egy államszövetséget alkotott. Másrészt a magyar állam a 14–15. században az említett dinasztiáknak köszönhetően gyakran állt perszónálunióban Lengyel- és Csehországgal, sőt, olykor még a Német-római Birodalommal is. Végül mindezeket túl a magyar király számos egyéb ország királyi címére is jogot formálhatott. A 13. század egyes időszakában perszónálunió formájában vagy vazallusállamokként ténylegesen az Árpád-ház kormányozta Magyarország mellett Dalmáciát, Horvátországot, Boszniát, Szerbiát, Galíciát, Lodomériát, Kumániát (a későbbi román fejedelemségek egy részét) és Bulgáriát is. Ezen országokra azután a magyar uralkodók a későbbi századokban is igényt tartottak. Ezt jelezte, hogy az említett országok királyi címei az 1270-es évektől már mind szerepeltek a magyar királyok címsorában, s később, 1526-tól egészen 1918-ig még a Habsburg-uralkodókéban is. Ezen országokhoz tizediként az 1540-es években – a Horvátországgal fokozatosan egyesülő – Szlavónia is csatlakozott, amely a Dráva és Száva folyók között fekvő Zágráb, Körös és Varasd megyéket foglalta magában. Mindezek ismeretében a Magyar Királyságot, valamint a hozzá ténylegesen vagy igénycímként tartozó országokat, azaz a Magyar Korona országait a késő középkorban joggal emlegették Európa első három-négy nagyhatalma között.

Noha az említett országok már évszázadok óta szerepeltek a magyar királyok címsorában, koronázási ceremóniáikon csak a 16. században jutottak szerephez. Ez elsősorban az az áll összefüggésben, hogy a késő középkorban a címerek és címeres zászlók Európa vezető dinasztiáinak hatalmi és művészeti reprezentáció-

Magyarország zászlaja II. Ferdinánd 1618. július 1-jei pozsonyi koronázásáról

jaiban egyre jelentősebb funkciót kaptak. Elegendő Luxemburgi Zsigmond király (1387–1437) sajnós elpusztult budai címerfalára, Hunyadi Mátyás (1458–1490) korvináinak gyönyörű címereire vagy I. Miksa német-római császár (1493–1519) innsbrucki címertornyára gondolnunk. Ezek az adott uralkodó által bírt vagy igényelt országokból összeálló államokat szimbolizálták.

A koronázási zászlók kialakulása

A legkorábbi biztos adat Magyarországon használt koronázási zászlóról 1490 szeptemberének közepéről származik. Ekkor Jagelló II. Ulászló király (1490–1516) székesfehérvári szertartásán még csupán egyetlen zászlót, a Magyar Királyság lobogóját vitték. Fia, a mohácsi csatamezőn elhunyt II. Lajos (1516–1526) 1508. évi koronázásán ugyanakkor már hét zászló szerepelt. Ezek a Jagelló-uralkodók vezette magyar-cseh középhatalom országait szimbolizálhatták.

Magyarország és Bosznia zászlaja II. Ferdinánd koronázási rendtartásában

Habsburg I. Ferdinánd (1526–1564) 1527. november 3-ai székesfehérvári ceremóniáján a zászlók száma ismét változott. Ekkor öt magyar nagyúr öt ország (Magyarország, Csehország, Dalmácia, Horvátország és Ausztria) zászlaját vitte. Ezek szemléletesen mutatták, hogy Közép-Európában a korábbi magyar-cseh állam szerepét az osztrák főherceg születőben lévő

új állama, azaz az osztrák-német, magyar-horvát és cseh területekből létrejövő Habsburg Monarchia veheti át. 1543-ban a régi magyar koronázóváros, Székesfehérvár oszmán-török uralom alá került. Így helyére hamarosan a Magyar Királyság új fővárosa, Pozsony lépett. Ez a magyar politikai elit javaslatára történt ekként, amelynek vezetői az országgyűlések és az 1528-ban felállított Magyar Kamara helyszínét választották új koronázóvárosnak. Az első pozsonyi ceremónián, Habsburg Miksa főherceg 1563. szeptember eleji szertartásán a koronázási zászlók száma ismét növekedett. Magyarország, Dalmácia és Horvátország mellett ekkor már Szlavónia, Szerbia, Bosznia és Bulgária is önálló zászlót kapott. Ez több tekintetben is komoly változás volt a korábbi gyakorlathoz képest. Egyrészt ettől kezdve a magyar királyok osztrák vagy cseh uralkodói címét többé már nem jelképezte zászló. Másrészt a királyi titulatúra tíz országának már hét zászlaját vitték. Ezekre a magyar rendek legfőbb képviselői

hosszabb-rövidebb ideig (Dalmácia, Szerbia, Bosznia és Bulgária) a Magyar Királyság társországa vagy része volt. Sőt, ezen országok a 14–15. században előretolt ütközőállamokként Magyarország törökellenes védelmében is meghatározó szerepet játszottak. A koronázásra érkező követeknek és érdeklődőknek viszont a hét zászló is jól mutatta Szent István birodalmának egykori nagyságát és előkelő európai szerepét. A magyar királyi titulatúra mind a tíz királysága elsőként I. Rudolf király (1576–1608, császárként II. Rudolf 1576–1612) 1572. szeptember 25-én Pozsonyban tartott szertartásán kapott saját, díszes címeres zászlót.

Az újabb zászlógyarapodás ez esetben is a magyar rendek vezetőinek javaslatára történt. Az ekkortájt is egy humanista főpap, Verancsics Antal esztergomi érsek (1569–1573) vezette Magyar Tanács tagjai az eseményt megelőzően ugyanis maguk tettek javaslatot mind a tíz zászló alkalmazására. Hosszútávra meghatározó döntésükben több tényező játszott szerepet. Egyfelől a királyi titulatúra tíz országának való teljes számú zászlómegfeleltetés. Másfelől, s ez volt a leglényegesebb: Szigetvár és Gyula várainak 1566. évi török elfoglalásával a középkori magyar állam ekkor már hatalmas területvesztését így legalább szimbolikusan ellensúlyozhatták. Amikor tehát Hunyadi Mátyás és elődei hatalmas országának közel fele török megszállás alá került, a magyar politikai elit ezt a hatalmi-művészeti reprezentáció segítségével igyekezett csökkenteni.

E törekvés egybeesett a Habsburg-dinasztia érdekeivel is, hiszen a Habsburg Monarchia 1526 után a régi, jelentős magyar birodalommal gyarapodott. A magyar rendek és a dinasztia érdekei a 16. század közepén tehát e téren megegyeztek. Ez döntő szerepet játszott a Magyar Korona országai koronázási zászlainak megteremtésében. Ezen országzászlók legkorábbi, gyönyörűen festett ábrázolását nemrég a Magyar Nemzeti Levéltárban sikerült felfedeznünk. Nevezetesen II. Ferdinánd király (1619–1637) 1618. július 1-én tartott, pozsonyi koronázásának latin nyelvű rendtartásában.

A zászlóvivők

A koronázási országzászlók nem csupán a Magyar Korona országai hatalmi státusának hangsúlyozására kínáltak lehetőséget. Mivel a koronázás a Magyar Királyság legfőbb reprezentációs eseménye volt, a tíz zászlót saját hatalmuk szimbolizálására a magyar rendek legfőbb képviselői is felhasználták. E téren a világi elit volt kedvezőbb helyzetben. Egyrészt a zászlókat mindig nagyurak (mágnások) vitték, másrészt 1608-tól évszázadokon át legfőbb képviselőjük, a nádor és a királyi udvarmester jelölték ki a zászlóvivők személyét. A zászlóvivők a koronázási ceremónia minden helyszínén szerephez jutottak.